
De oogst is groot arbeiders zijn er weinig

Conferentie van Don Bosco
voor de salesianen en jongeren in Valdocco
op 18 maart 1876

Giovanni Bosco

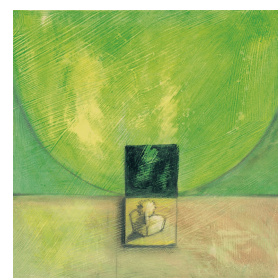
Overgenomen uit: LOOTS, C., SCHAUMONT, C., (Red.), *Vandaag pastoraal integreren in het opvoedingswerk. Perspectieven & uitdagingen*, Oud-Heverlee, Don Bosco Vorming & Animatie, 2007, p. 11-54.

De tekst van deze conferentie is te vinden in deel XII van de *Memorie Biografiche*, p. 625-631. De vertaling is van de hand van Jef Gevaert en Rik Biesmans.

Rik Biesmans zorgde voor de inleiding op de tekst van Don Bosco.

In deze toespraak voor de jongens en de opvoeders van het Oratorio van Valdocco in Turijn naar aanleiding van het feest van de H. Jozef reflecteert Don Bosco over het evangeliecitaat 'de oogst is groot maar arbeiders zijn er weinig'. Wat deze toespraak voor ons boeiend maakt is het, voor zijn tijd toch wel ongewone, pleidooi voor de rol van de leek. Iedere man of vrouw wordt geroepen om op zijn of haar eigen manier en vanuit de eigen mogelijkheden en talenten een volwaardige arbeider te zijn in de wijngaard van de Heer. Dit is een nieuw geluid in een tijd waar men spontaan de arbeider in de wijngaard associeerde met de priester of religieus. Deze bijdrage is voorzien van een inleiding van de hand van Rik Biesmans.

**samen
DON BOSCO
zijn plaats
geven**

INLEIDING

Voor de jongens die in het Oratorio van Valdocco een vakopleiding kregen, had Don Bosco de heilige Jozef als patroon gekozen. Het kerkelijke feest op 19 maart werd in het Oratorio met steeds grotere luister gevierd. In de jaren zeventig van de 19de eeuw ging een devotieele voorbereiding, die een maand duurde en die de laatste drie dagen geïntensiveerd werd (het triduüm), het feest vooraf. Daags voor het eigenlijke feest organiseerden de vakjongens een samenkomst om nieuwe leden officieel op te nemen in de broederschap van de H. Jozef. De dag zelf was natuurlijk een hoogfeest met alles erop en eraan. Hoewel dit geheel bestemd was voor de vakleerlingen, namen de andere leerlingen er ook aan deel. Gewoonlijk hield don Rua bij die gelegenheid een toespraak. In 1876 was hij echter in het kader van de semestriële examens theologie in de huizen waar jonge salesianen aan het werk waren. Daarom had Don Bosco zelf aangenomen na het avondmaal een conferentie te geven in de kerk van de H. Franciscus van Sales. Dat nieuwtje verspreidde zich als een lopend vuurtje in de verschillende afdelingen van het Oratorio, zodat die avond een tweehonderd luisteraars kwamen opdagen.

Voor zijn toespraak of conferentie had Don Bosco als onderwerp gekozen: '*Massis quidem multa, operarii autem pauci*' [De oogst is wel groot, maar arbeiders zijn er weinig].

I CONCRETE OMSTANDIGHEDEN

Alvorens in te gaan op de inhoud van die uitvoerige conferentie is het zinvol aandacht te schenken aan de concrete situatie waarin Don Bosco het woord nam. Omstandigheden die niet alleen in het Oratorio, maar ook in de Italiaanse kerkgemeenschap golden.

1.1 Situatie in de Italiaanse kerkgemeenschap

In het midden van de 19de eeuw leek de situatie van de clerus ten opzichte van de toestand in de 18de eeuw zo goed als helemaal gekanteld. Zelfs de meest beknopte statistieken toonden een sterke afname van het aantal priesters aan.

Men sprak voortaan van een tekort. Frassinetti schreef in 1867: 'Dit is vandaag de dag de hoogste nood. Ieder jaar sterven heel veel priesters en zijn er weinig wijdelingen.' Een paar cijfers ter staving. In het decennium 1856-1865 overleden in het aartsbisdom Genua 247 priesters en werden er slechts 85 gewijd. En tijdens het decennium 1869-1878 stierven in Turijn 419 diocesane priesters, 80 niet-diocesane en 57 ordesgeestelijken. Daartegenover stonden de wijdelingen: 215 diocesane priesters en 9 kloosterlingen. Dat maakte dus in het geheel 224 wijdelingen tegenover 556 overledenen. In 1797 telde Turijn 90.613 inwoners en de verhouding was één priester per 78 inwoners. In 1879 waren er ongeveer 220.500 burgers en de verhouding was één priester op 314 geworden.

Het ging helemaal niet om een plaatselijk fenomeen. Het gold voor heel Italië maar ook in Frankrijk was de situatie onrustwekkend.

Onder de oorzaken wees men erop dat de terugval van het geloof en een moreel verval zich in de gezinnen verspreid had. Vooral in de steden. Almerigo Guerra, een vriend van Don Bosco, formuleerde het in 1869 op deze manier: 'Ik zal niet zeggen dat in de steden gezinnen van de oude stempel en van het oude geloof een uitzondering zijn, maar ze zijn in elk geval erg schaars.'

Als redmiddelen werden naar voren geschoven: het bevorderen van de algemene herchristianisering, het ondersteunen van het geloof in de gezinnen, het morele en godsdienstige onderricht van de jongens en meisjes, het promoten van scholen, opvangtehuizen, ontspanningsgelegenheden en colleges.

Het werven van roepingen, hun vorming en selectie waren inderdaad geen sinecure. De Kerk moest zich aanpassen aan de nieuwe werkelijkheid. In de afgelopen decennia waren de roepingen vooral voortgekomen uit adellijke kringen en uit de gegoede burgerij. Die bronnen waren echter opgedroogd. Nu moest zij ze zien te vinden en te selecteren uit andere sociale klassen, die er wel voor openstonden.

Het feit dat de kleinseminaries niet langer uitsluitend voorbehouden waren voor de vorming van jongeren met een geestelijke roeping, werd eveneens als een oorzaak van de terugval van de roepingen beschouwd. Het voordeel van deze openheid was dat ook flinke leken en trouwe gelovigen voor de toekomst konden gevormd worden. Anderzijds bleek dat de aanwezigheid van die jongeren soms risico's inhield voor de roeping van de anderen¹.

Het was niet meer dan normaal dat Don Bosco in die mogelijkheden en moeilijkheden deelde.

1.2 De concrete omstandigheden in de scholen en tehuizen van Don Bosco

Al vroeg was Don Bosco tot de overtuiging gekomen dat hij geëngageerde en trouwe medewerkers nodig had om de taak die hij zich gesteld had, tot een goed einde te brengen. Op de avond van 26 januari 1854 organiseerde hij een samenkomst met een viertal jonge helpers. Tijdens die bijeenkomst 'werd het voorstel gedaan, met de hulp van de Heer en van de heilige Franciscus van Sales te beginnen met een proeftijd in praktische naastenliefde, met de bedoeling later tot een belofte en dan tot een definitief engagement of gelofte over te gaan.'²

(1) Vergelijk: STELLA, P., *Don Bosco nella storia della religiosità cattolica II*, Rome, LAS, 1969, p. 359-362.

(2) MB V p. 9; MBN V p. 6-7. BIESMANS, R., *Fatti amare... Zorg ervoor dat ze van je houden* (Don Bosco Studies, 3) Sint-Pieters-Woluwe, Don Bosco Centrale, 1994, p. 56. Reeds in 1851 had hij ook een viertal jongeren met het geestelijke kleed bekleed (MB IV, p. 230; MBN IV, p. 147) Zie: DESRAMAUT, F., *Don Bosco en son temps (1815-1888)*, Turijn, SEI, 1996, p. 327.

Michele Rua, één van de vier, sprak zijn eerste jaarlijkse geloften uit op het feest van Maria Boodschap in 1855. Vijf jaar later, op 29 juli 1860, werd hij tot priester gewijd. Op dezelfde dag als de jonge M. Rua legde don Alasonatti, een diocesane priester die zijn medewerking was komen verlenen aan Don Bosco, op zijn beurt geloften af.

Het is overduidelijk dat Don Bosco al erg vroeg jongeren zocht en persoonlijk aansprak om bij hem te blijven en zich naar zijn voorbeeld te engageren en zich als priester volledig te wijden aan het tijdelijke en eeuwige welzijn van de jongens. In een persoonlijk contact kon de aanloop al van verre genomen worden. Daarvan getuigt het eerste gesprek met Domenico Savio (1854), waarin hij de vraag laat vallen: 'Maar als je klaar bent met je studie van het Latijn, wat wil je dan doen?'³ Iets gelijkaardigs gebeurde bij de aankomst van Michel Magone in het Oratorio in 1857. Toen de jongen zelf zijn wens had uitgedrukt te mogen studeren, repliceerde Don Bosco: 'In de veronderstelling dat men je laat studeren, wat zou je dan willen doen als je de klassen doorlopen hebt?'⁴

Een rijker gestoffeerde conversatie werd opgenomen in het vijfde deel van de Memorie Biografiche. Dat volume bevat onder meer gegevens uit 1856-1857. Daarin spreekt Don Bosco zich uit tegenover een jongen die hem om raad kwam vragen over 'de tekenen die laten erkennen of iemand al dan niet geroepen is'. Die tekenen zijn, zo antwoordt Don Bosco, 'deugdzaamheid op het gebied van zeden, kennis of verstandelijke begaafdheid, die meer dan wat ook belangrijk is, aardse geneugten, rijkdom en eerbetoon verzaken'⁵. In dat concrete geval bleek de oppositie van de vader nog de grootste moeilijkheid. Die behoorde tot de bemiddelde klasse en de jongen was bovendien zijn enige zoon. Toch wist de jongeman zijn roeping te bewaren en kon hij later, in 1871, zich effectief bij Don Bosco aansluiten.

Identieke inzichten en overtuigingen vinden wij in een boek voor de jeugd *Valentino o la Vocazione impedita* [Valentino of de verhinderde roeping], dat een gelijkaardig voorval tot onderwerp had, maar met een tragische afloop. Don Bosco gaf dat verhaal in 1866 uit, slechts een jaar voor Frassinetti de hiervoor geciteerde alarmerende cijfers publiceerde⁶. Door de editie van dat jeugdboek kregen Don Bosco's opvattingen natuurlijk meteen een ruimere verspreiding en ongetwijfeld een bredere bekendheid dan door zijn preken en conferenties.

Met toespraken tot een of andere groep naaste medewerkers en met avondwoordjes voor de jongens moet hij het aanvankelijk voorzichtig aangepakt hebben. Hoewel. In de Memorie Biografiche lezen we dat hij in december 1859, na het feest van Maria onbevlekt

(3) BOSCO, Giovanni, *Opere edite di San Giovanni Bosco*, Roma, LAS, 1997. Volume XI p.186. BOSCO, G., *Het leven van den Dienaar Gods Dominicus Savio*, Luik, Weezengesticht Joannes Berchmans, 1923, p. 24.

(4) OE XIII p. 167. DESRAMAUT, F., *Saint Jean Bosco* (Collection les écrits des saints) Namur, Ed. du soleil levant, 1958, p. 61.

(5) CERIA, E., *Memorie Biografiche di San Giovanni Bosco*, Torino, SEI, 1936. Volume V, p. 703-706; Nederlandse editie MBN V p. 435-457.

(6) OE XVII p. 204-207. Die geschiedenis was als een late illustratie bij een van zijn vroegere preken. Die werd uitgegeven in de Italiaanse versie van de MB XVI, p. 594-601, in het bijzonder bladzijde 601.

ontvangen, publiek een speciale vergadering aankondigde voor de priesters, clerici en leken die met hem in het Oratorio lief en leed deelden. Tijdens die samenkomst sprak hij duidelijke taal. Voor degenen die naar zijn conferenties kwamen, achtte hij toen het ogenblik gekomen om de beslissing te nemen zich al dan niet in te schrijven in de vrome sociëteit met de naam H. Franciscus van Sales. Dat kwam zo te horen voor enkelen nog onverwacht, want de traditie vertelt dat er die keer onder de aanwezigen gefluisterd werd dat Don Bosco van hen een soort 'broeders' wilde maken. Ze kregen een week bedenktijd. Maar op 18 december vond de bijeenkomst plaats voor degenen die de stap wilden zetten⁷.

In het begin van 1864 bedroeg het aantal leden van de vrome vereniging of sociëteit van de H. Franciscus van Sales eenenzestig, van wie er negen priester waren⁸.

Wat de jongens in groep betreft, beschikken we over een reeks avondwoordjes uit december 1864. Avonden voor en na het feest van Maria onbevlekt ontvangen.

Op 5 december wijdde Don Bosco uit over 'de noodzakelijke middelen om jullie roeping te ontdekken'. Een eerste was: nagaan of 'je een leven leidt van goede werken, een leven in de heilige vrees voor God. Alles wat we doen, doen tot meerdere eer van God.' Op 10 december sprak hij over de personen die een 'getuigenis kunnen afleggen' of met andere woorden die goede raad kunnen geven, omdat ze je door en door kennen. Dat zijn in de eerste plaats normaal gesproken 'je ouders, dan de parochiepriester, de directeur van het college en met hem allen die zorg voor je dragen'. Daarbij beklemtoonde hij het volgende: 'Let goed op wat ik jullie nu zeg, want dat vinden jullie niet in de boeken. (...) Heb vertrouwen in jullie oversten, raadpleeg hen, want het is ons een genoegen jullie te helpen in alles wat in onze macht ligt.'

Een paar dagen later, op 12 december, plaatste hij de betekenis van het oordeel van de vaste biechtvader in het licht. Bevreemdend en voor hedendaagse oren misschien discriminerend maakte hij bij dat punt een uitzondering voor de vakleerlingen, omdat hun roeping of levenskeuze vastlag: hamer, zaag, drukpers, naald en wat nog allemaal. Voor de scholieren die de wereldlijke staat verkozen, stonden echter wel verschillende beroepen open. Daarom gold die regel voor hen⁹.

Naarmate hij vanwege de hiërarchie in Rome in 1864 en 1869 groen licht kreeg voor de stichting van een religieuze sociëteit of Congregatie, kon hij zich spontaan uitspreken in het publiek en ook vrijer publiceren. In het bijzonder na de officiële goed-keuring van de Constituties of leefregel in 1874.

(7) MB VI p. 333-335; MBN VI p. 243-244.

(8) MB VII p. 587; MBN VII p. 462.

(9) Voor de verschillende citaten uit die reeks avondwoordjes: MB VII p. 828-833; MBN VII p. 647-651. Over de noodzaak van 'vertrouwen in de oversten' zie: BIESMANS, R., *De brief uit Rome aan de jongens van Valdocco (10 mei 1884)* (Don Bosco Studies, 16) Sint-Pieters-Woluwe, Don Bosco Centrale, 2007, p. 36, 47.

Met de oprichting van het werk van Maria Hulp (l'Opera di Maria Ausiliatrice) in Sampierdarena legde Don Bosco in 1875 de grondslag van de opleiding van roepingen op gevorderde leeftijd¹⁰. Volgens zijn eigen getuigenis kreeg hij op 14 april dit idee toen hij zat na te denken over het priestertekort. Het trof hem dat op honderd aspiranten er op het einde van de middelbare studiën slechts vijftien zich lieten inkleden terwijl het gemiddelde bij degenen die zich als volwassenen aanmeldde, acht op tien was. Nog datzelfde jaar publiceerde hij zijn opvattingen in 'Opera di Maria Ausiliatrice per le vocazioni allo stato ecclesiastico benedetta e raccomandata dal Santo Padre Pio Papa IX'. Het heel bondige geschrift stond onder het motto: 'Messis quidem multa, operarii autem pauci' [De oogst is wel groot, maar arbeiders zijn er weinig]¹¹.

Een ander plan dat hij koesterde bestond in het uitsuren van missionarissen. Dat plan werd werkelijkheid op 11 november van datzelfde jaar 1875. Toen liet hij een eerste groep salesianen naar Argentinië vertrekken. Zoals te begrijpen valt, ging dat gepaard met grote financiële inspanningen en met personeelsoffers. Het vertrek van waardevolle medebroeders deed de behoefte aan vervangers scherp aanvoelen. Het valt dan ook te begrijpen dat hij hun in een van de twintig aanbevelingen op het hart drukte zorg te dragen voor roepingen: Om 'geestelijke roepingen te bevorderen, moeten jullie goed inprenten 1. liefde voor de kuisheid; 2. afschuw voor de tegenovergestelde ondeugd; 3. weghouden van slechte kameraden; 4. veelvuldige communie; 5. christelijke liefde met uitingen van minzaamheid (vriendelijkheid) en bijzondere welwillendheid.'¹² Dat laatste is in het bijzonder voor de salesianen zelf bedoeld. Dat verduidelijkt de verwoording van C. Chiala al in 1876: 'Betonen jullie christelijke liefde met uitingen van minzaamheid en bijzondere welwillendheid.'¹³

Avondwoordjes en gesprekken met medebroeders worden almaar directer en veelvuldiger. Bijvoorbeeld op 6 en 8 december 1875 na het vertrek van de eerste missionarissen en de opening van het huis in Nice. Op 6 december: 'Natuurlijk voelen velen onder jullie op dit ogenblik een groot verlangen om ook te vertrekken en te gaan om missionaris te worden. Welnu, ik kan jullie meedelen dat als jullie ook allen tot dat getal behoorden, er plaats zou zijn voor allen en ik heel goed zou weten waar jullie werk te geven.' En op 8 december: 'Ik wil jullie niet onwetend laten omtrent de grote behoeftes van de Kerk. (...) Het veld dat moet bewerkt worden vereist veel en veel werklieden, de oogst is werkelijk overvloedig.'¹⁴

Op het einde van de jaarlijkse vergadering rond het feest van de H. Franciscus van Sales riep hij op 4 februari 1876 zestien deelnemers (leden van de Algemene Raad en

(10) De hele alinea naar gegevens in DESRAMAUT, F., *Don Bosco en son temps (1815-1888)*, Turijn, SEI, 1996, p. 927-929 en BRAIDO, P., *Don Bosco prete dei giovani nel secolo della libertà* (ISS-Studi) Roma, LAS, 2006, vol. II, p. 99-104. Vgl. MB XI p. 529-631, maar zonder het motto en met enkele varianten.

(11) OE XXVII, p. 2.

(12) BRAIDO, P., (Ed.), *Don Bosco educatore. Scritti e testimonianze*, Roma LAS, 1997, p. 204. MB XI p. 390; MBN XI p. 301.

(13) CHIALA, C., *Da Torino alla Repubblica Argentina*, in *Letture Cattoliche* 24(1876) nr. 10-11, p. 60.

(14) BRAIDO, P., *Don Bosco prete dei giovani nel secolo della libertà* (ISS-Studi) Roma, LAS, 2006, vol. II, p. 263.

directeurs) samen. Dat is een vrij kleine, maar anderzijds uitermate belangrijke kring. Tot hen zei hij rondt: 'Het voornaamste doel waarnaar onze Congregatie thans streeft, is zorg te dragen voor geestelijke roepingen.' Ter ondersteuning van die voorkeursopdracht gaf hij de aanwezigen enkele criteria om een roeping te herkennen. Tevens somde hij middelen op om roepingen te bevorderen:

'1. Veelvuldig ontvangen van de sacramenten; 2. grote vriendelijkheid (*amorevolezza*); 3. ze niet alleen goed behandelen, maar de ouderen en degenen die goede hoop geven, vanwege de oversten veel vertrouwen schenken; 4. de kerkdiensten goed verrichten; 5. de groep misdienaars stimuleren; 6. heel gemoedelijk omgaan met een jongere (*dare molta familiarità*).'¹⁵ Als we die raadgevingen en vooral die stellingname omtrent het belangrijkste doel kaderen in het kader van zijn eerste werken en vroegere uitspraken, beseffen wij dat ze op een duidelijke accentverschuiving wijzen in zijn pastorale activiteit.

In die sfeer moet de conferentie in maart 1876, die nu in het Nederlands gepubliceerd wordt, gelezen worden.

II OVERLEVERING VAN DE TEKST

Alvorens stil te staan bij de inhoud van de conferentie, wil ik nader ingaan op de vraag naar de authenticiteit van de tekst. De Nederlandse vertaling van de conferentie die in dit jaarboek opgenomen is, volgt de Italiaanse versie die in 1931 verscheen in het appendix van het twaalfde deel van de Italiaanse uitgave van de *Memorie Biografiche*. Deze tekst gaat terug op de aantekening van don G. Barberis die hij op de avond van de conferentie noteerde terwijl Don Bosco aan het spreken was¹⁶. Het gaat bijgevolg duidelijk niet om een tekst die door Don Bosco zelf geschreven is. De tekst in de *Memorie Biografiche* is een redactionele bewerking van de notities van G. Barberis.

Met de aanduiding AO350208 bevindt zich in het *Archivio salesiano centrale* een niet-gedateerde en ook niet van een handtekening voorziene versie in machineschrift. Het betreft hier zo goed als zeker de uitgetikte versie van de notities van G. Barberis. Daarvan getuigt de mededeling die aan de tekst voorafgaat en de slotbemerking.

De voorafgaande mededeling luidt als volgt: 'De conferentie die Don Bosco hield op de avond van het feest van Sint-Jozef - 14 maart 1876, na de gebeden, in de kleine kerk - voor de medebroeders met geloften, de novicen, de aspiranten en degenen die verlangen aspirant te worden, - in het Oratorio van de H. Franciscus van Sales. Werden publiekelijk op die conferentie uitgenodigd allen die tot de Congregatie behoorden en degenen die verlangden ertoe te behoren - onder de volwassenen - 203 kwamen er naartoe en de conferentie maakte grote indruk.'

(15) IBIDEM, p. 256. BIESMANS, R., *Amorevolezza (1876-1884)* (Don Bosco Studies, 15) Sint-Pieters-Woluwe, Don Bosco Centrale, 2003, p. 33-37. MB XII p. 87-91; MBN XII p. 65-69.

(16) Zie de informatie in MB XII, p. 141; MBN XII, p. 105.

Wie die notitie vergelijkt met de bewerking ervan door E. Ceria in de Memorie Biografiche, zal zeker merken dat er volgens deze laatste 205 aanwezigen waren. Belangrijker is dat hij de precieze datum niet vermeldt en de groep van 'degenen die aspirant wilden worden' nader omschrijft voor lezers die al niet meer vertrouwd waren met de vroegere situatie in het Oratorio. Hij doet dat door te expliciteren dat het zowel 'de zonen van Onze-Lieve-Vrouw' of de late roepingen en de jongeren die 'de stoomcursus volgden' als de 'leerlingen uit het 4de en 5de jaar middelbaar onderwijs' betref. Verder krijgt het vrij neutrale 'publiekelijk uitnodigen' bij E. Ceria een litterair kleedje: 'Men gaf er bericht van op de vier hoeken van het Oratorio' en 'dat bericht elektriseerde de grote meerderheid van de jongeren'.

In de slotaantekening van het document AO350208 beklemtoont de schrijver in de eerste persoon dat hij de notities opgeschreven heeft terwijl Don Bosco aan het spreken was en dat hij zijn aantekeningen 's anderendaags uitgeschreven heeft. Tegelijkertijd waarschuwt hij echter dat hij slechts zoveel opgeschreven heeft als nodig was om de draad van de uiteenzetting te kunnen weergeven en niet om de woorden van Don Bosco letterlijk vast te houden.

In zijn verslag in de Memorie Biografiche relateert E. Ceria dat 'en niet' tot 'hoewel hij veeleer de draad van de gedachten dan de woorden weergeeft'. Ook bij andere 'conferenties' en nadien tijdens het Algemeen Kapittel van 1877, maakte G. Barberis heel goede en betrouwbare aantekeningen voor de verslagen. Hij was er blijkbaar erg bedreven in en zoals andere kroniekschrijvers van de Congregatie was hij erop gesteld de woorden van Don Bosco zo exact mogelijk op te tekenen en te bewaren.

Vooraf het feit dat de slotnotitie in de eerste persoon geschreven is, duidt erop dat de in machineschrift overgeleverde versie op de oorspronkelijke aantekeningen teruggaat. Dat die versie ouder is dan die in MB XII kan ook afgeleid worden uit het gebruik van oudere spellingsvormen, een minder verzorgde interpunctie en grammaticale fouten die in het XIIde deel van de Memorie Biografiche vervangen, gecorrigeerd of bijgesteld werden.

III INHOUD VAN DE CONFERENTIE

3.1 Inleiding van de conferentie

In de inleidende alinea evoceert Don Bosco hoe Jezus met zijn leerlingen door de velden trekt. De aanblik van de overvloedige oogst is de aanleiding voor de boodschap van Jezus: 'de oogst is groot, maar arbeiders zijn er weinig.' In zijn conferentie staat Don Bosco bij die uitspraak stil.

3.2 Het eerste deel van de conferentie

In het eerste grote gedeelte van de conferentie kunnen twee inhoudelijke elementen onderscheiden worden

1. Aanvankelijk sluit Don Bosco zich aan bij de eigenlijke en religieuze betekenis van Jezus' woorden en bij de traditionele commentaar: 'De oogst die moet binnengehaald worden, bestaat in de redding van de zielen.' Aansluitend daarbij ontwikkelt hij een voor die tijd vrij verrassende gedachte: 'In tegenstelling tot wat sommigen wellicht menen, verstaan we onder arbeiders niet alleen priesters, predikanten en biechtvaders, maar iedereen die op een of andere wijze bijdraagt aan de redding van de zielen.' Die gedachte onderbouwt hij door een aanschouwelijk beeld op te hangen van de vele werkzaamheden op de velden en de boerenerven in de omgeving van Turijn in het midden van de 19de eeuw.

De bedoelde werkzaamheden bestaan hoofdzakelijk uit ploegen, zaaien, eggen, wieden, begieten en oogsten tot zelfs dorsen, wannen, malen en bakken.

Die ruime interpretatie van 'arbeid en arbeiders in de oogst' stelt hem in de mogelijkheid om zijn gehoor in te prenten dat 'verscheidenheid aan arbeiders in de Kerk nodig is' en om de aanwezigen te overtuigen van zijn stelling dat niemand mag zeggen: 'Ik ben niet geschikt om te werken voor de grote glorie van God', maar dat 'iedereen op een of andere wijze iets kan doen'. Hij is realist genoeg om in te zien dat 'zoveel priesters hebben een onmogelijke zaak is' en dat 'het dus onontbeerlijk is dat er ook andere arbeiders zijn'.

2. In een tweede stuk van het eerste gedeelte licht hij toe hoe 'allen, werkelijk allen, echte evangelische arbeiders kunnen zijn om goed te doen in de wijngaard van de Heer' en aan welke vormen van arbeid hij denkt.

De eerste vorm is algemeen bekend en haalt Don Bosco uit de evangelieperikoop zelf, met name 'bidden'. Het gebed, zo zegt hij, moet oprecht zijn en veelvuldig.

Een tweede manier om nuttige arbeider te zijn, is 'het goede voorbeeld geven'. Dat kan iedereen geven 'door anderen aan te moedigen om het goede te doen, door te waarschuwen, door goede raad te geven', door 'lichtende en brandende lamp te zijn' en anderen te stichten door woord en daad, vooral door de beoefening van de deugden 'caritas, kuisheid en zachtmoedigheid'. Het zijn typische inzichten en richtlijnen van Don Bosco voor jongeren en volwassenen¹⁷.

Vervolgens kan iedereen vaak 'deelnemen aan de godsdienstige vieringen, aan de godvruchtige oefeningen en aan alles wat de glorie van God en het heil van de zielen bevorderen kan'. Daaraan koppelt hij 'het goed spreken over de Kerk en de bedienaars', wat hij moraliserend uitbreidt tot het gedrag in eigen huis: 'het positief spreken over de

(17) BIESMANS, R., *Doelstellingen van opvoeding en opleiding, gevat in een kernachtig motto* (Don Bosco Studies, 11) Sint-Pieters-Woluwe, Don Bosco Centrale, 1998, p. 142-172; IDEM, *Assistentie, de essentie van Don Bosco's preventief systeem in de periode 1876-1884* (Don Bosco Studies, 13) 2000, p. 52-53, 81, 84-94; IDEM, *Amorevolezza (1876-1884)* (Don Bosco Studies, 15) Sint-Pieters-Woluwe, Don Bosco Centrale, 2003, p. 209-221.

oversten, de Congregatie, het huis en over wat er aangeboden wordt.’ Dat vormt de overgang naar de vierde manier van arbeider zijn in de wijngaard van de Heer.

Die heeft te maken met wieden als werk op het veld waarbij ‘wieden’ betekent ‘uit de weg ruimen van ergernis’ in eigen huis. (Het is de enige keer dat hij een activiteit uit het geschetste landleven duidelijk een allegorisch spiegelbeeld geeft.) Dat uit de weg ruimen is op een drievoudige wijze mogelijk: door zelf op te treden, door de oversten te informeren en ook door de broederlijke terechtwijzing of vermaning aan te durven.

Van de ingrijpende handelwijze die de broederlijke vermaning is, weet Don Bosco dat het een erg delicate opdracht is. Daarom weidt hij uit over de manier waarop men het moet aanpakken. En dat betekent dat hij eens te meer zijn bevoorrechte omgangsvormen aanprijst. De manier waarop het terechtwijzen met de grootste kans op slagen gebeurt, is ‘met wellevendheid’ en ‘precies met die caritas, die minzaamheid (vriendelijkheid), die zachtheid waarmee de H. Franciscus van Sales het zou gedaan hebben, mocht hij in ons geval geweest zijn’. Die interessante uitweiding omschrijft bijzonder treffend een van de voornaamste stijlkenmerken van de pastorale en pedagogische methode van Don Bosco¹⁸.

Meteen sluit hij het eerste grote gedeelte af met de conclusie: ‘Jullie zien dus dat allen op velerlei en onderscheiden manieren in de evangelische oogst kunnen werken.’

Dat slot is overduidelijk de bevestiging van het voornaamste thema van het eerste deel van zijn toespraak. Vervolgens ontwikkelt Don Bosco een tweede gedachte, die hem ook na aan het hart ligt.

3.3 Het tweede deel van de conferentie

Alsof hij niet klaar genoeg geweest was, stelt hij tot overgang vragen die bij zijn jonge toehoorders zouden kunnen gerezen zijn: ‘Waar wilt u eigenlijk naartoe ...? Wat is eigenlijk uw boodschap ...?’ Feitelijk zijn het vragen die dienen om de aandacht opnieuw aan te scherpen. Vervolgens behandelt hij vier gedachten.

1. Al vlug blijkt waar hij naar toe wil: het wekken en werven van priesterroepingen voor de Congregatie. Dat is in de aanwezigheid van novicen, aspiranten, late roepingen, jongeren uit de verkorte priesteropleiding en leerlingen uit het vierde en vijfde middelbaar onderwijs heel begrijpelijk zijn eerste punt¹⁹. Don Bosco heeft immers ‘dringender dan ooit evangelische arbeiders’ nodig. En wel op twee vlakken:

In de eerste plaats missionarissen omdat er ‘enorm veel aanvragen komen om colleges, huizen en missieposten te openen’ in Afrika, Azië (China en Japan) en Zuid-Amerika. De gevolgen van het priestertekort illustreert hij met een voorval in Argentinië²⁰. Maar ook in Italië (‘bij ons’) is er ‘zoveel nood en zoveel schaarste’.

(18) Uitvoerige informatie daarover in de al vermelde studie: BIESMANS, R., *Amorevolezza (1876-1884)*.

(19) MB XII p. 141; MBN XII p. 105.

(20) Zoals in het avondwoordje op 6 december 1875.

Hij vraagt zijn jongeren dan ook begrip op te brengen voor zijn aandringen op meer priesterroeping. 'Al mijn gedachten, al mijn zorgen, al mijn inspanningen zijn daarop gericht', biecht hij op²¹. En hij roept uit: 'Hoe zou ik tegenover zoveel nood en schaarste kunnen zwijgen?'

Aandringen betekent echter lang niet dwingen of onverantwoorde druk uitoefenen. Hij wil de individuele vrijheid respecteren en rekening houden met de aanwezige 'leerlingen, vakjongens en coadjuteurs'. Daarom zinspeelt hij op het element verscheidenheid uit het eerste grote gedeelte van zijn conferentie: 'Ik wil toch niet dat wie geen roeping heeft, zou proberen in te treden. (...) Tegelijk ben ik de mening toegedaan dat al de anderen hun eigen roeping moeten volgen.' Daarom herneemt hij de gedachte: 'Waarop ik zo sterk insister is, dat ieder, waar hij ook is, echt zou zijn zoals in het Evangelie gezegd wordt *lucerna lucens et ardens*' [lichtende en brandende lamp]. Daarom vestigt hij uitdrukkelijk de aandacht erop dat hij er 'niets op tegen heeft dat een jongeman naar het seminarie wil gaan en priester wil worden in de wereld'.

2. De verwijzing naar 'de brandende lamp' en het licht op de kandelaar uit het eerste grote deel brengt hem ertoe nog dieper in te gaan op de betekenis ervan voor 'iedereen' (welke evangelische arbeider dan ook), maar vooral voor de geestelijke, de priester. In wat volgt schetst hij vooral zijn priesterbeeld, ook wanneer hij de woorden 'ieder' en 'niemand' gebruikt:

- 'Wie geestelijke wordt, moet een heilige geestelijke zijn, zoals degene die priester wordt, een heilige priester moet zijn.'
- 'Wie tot de geestelijke staat toetreedt, moet zich niet inlaten met wereldlijke zaken, maar moet zich enkel en alleen toelagen op het heil van de zielen.'
- 'Ieder moet zorgen dat zijn hart getooid is met die caritas, die een mens ertoe brengt om zijn leven te geven om zielen te redden.'
- 'Niemand mag zich laten beheersen door gulzigheid, door onmatigheid, twee ondeugden die zoveel jonge mensen en, laten we ook zeggen, zoveel geestelijken jammerlijk genoeg schipbreuk doen lijden.'
- 'De echte evangelische arbeider (...) neemt graag deel aan de godsdienstige vieringen, bevordert ze, maakt dat ze plechtig verlopen.'
- 'Om waarachtige evangelische arbeider te zijn, kan men het zich niet veroorloven tijd te verliezen.'

Als afronding van de beschrijving van de eigenschappen van 'de goede evangelische arbeider' nodigt hij zijn luisteraars uit zich af te vragen of dat alles in de Congregatie in praktijk gebracht wordt. Een positief antwoord zou betekenen dat zij werkelijk leven in de geest van de H. Franciscus van Sales: met dezelfde ijver, dezelfde caritas en dezelfde zachtheid die hij bezat. Het is een herhaling van de samenvattende gedachte op het einde van de paragraaf over de broederlijke terechtwijzing in het eerste grote geheel.

(21) Dezelfde gedachte als tijdens het gesprek op 4 februari 1876, dat in de vorige paragraaf aan bod kwam.

3. Omdat zijn salesianen werken en leven in een gemeenschap en niet ieder afzonderlijk, wil hij het in een volgend deeltje nog hebben over iets 'buitengewoon belangrijks: de broederlijke liefde'. Zij 'is als de spil, waaromheen alles draait'. Haar model is Jezus zelf. Om ze te realiseren moeten in het dagelijkse samenleven een drietal houdingen heel uitdrukkelijk in het oog gehouden worden.

- 'Het goede van de ene persoon moet beschouwd worden als het goede van allen en het kwade dat de ene overkomt, als het kwade van allen.' Dat wil zeggen dat ieder lid van de gemeenschap moet meeleven met al de anderen, zich moet inleven in de vreugde en het leed van elke andere medebroeder. 'Er mag dan ook nooit zoiets zijn als afgunst.'
- 'Zij moeten elkaar ondersteunen.'
- Alle 'evangelische medewerkers' moeten naar het voorbeeld van de eerste volgelingen van Jezus 'eensgezind achter de goede zaken staan' en aan het werk blijven.

4. Een laatste overweging slaat waarschijnlijk niet alleen terug op het beleven van de broederlijke liefde, maar ook op het zich eigen maken van de eigenschappen van een echte priester en een degelijke evangelische arbeider van welke aard dan ook. Hij zegt immers dat 'al die dingen niet zonder grote offers kunnen bereikt worden'. Werkelijk 'al die dingen'. Dat is niet zomaar een vrome theorie. Dat is een inzicht dat gegroeid is uit zijn rijke ervaring.

Onmiddellijk na die overwegingen sluit Don Bosco zijn conferentie af. Dat gebeurt vrij abrupt, althans volgens de notities die G. Barberis tijdens de toespraak zelf opgetekend had.

IV NABESCHOUWINGEN BIJ ENKELE INHOUDELIJKE ELEMENTEN VAN DE CONFERENTIE

4.1 Trouw aan zijn levensideaal: 'Geef me zielen'

Het lijkt geen twijfel dat Don Bosco onder de indruk gekomen was van het priestertekort in Italië en dat hij zich met hart en ziel ingeschakeld heeft om er als priester-opvoeder iets aan te doen. Het is ook duidelijk dat hij dat vooral gedaan heeft onder de druk van de toenemende behoefte aan personeel in zijn eigen, pas definitief goedgekeurde, Congregatie. Dat heeft hij overigens niet onder stoelen of banken gestoken. Integendeel, in deze conferentie is hij er vrij en expliciet voor uitgekomen door zijn jonge en wat oudere toehoorders te spreken over de aanvragen tot nieuwe stichtingen. Naar zijn eigen woorden uit alle hoeken van de wereld.

Onder die druk, maar evenzeer uit pastorale ijver is hij er zelfs toe overgegaan in zijn colleges resoluut prioriteit te geven aan het wekken, begeleiden en vormen van priesterroepingen en daarnaast stoomcursussen in te leggen en de afdeling 'zonen van Maria Hulp' of 'roepingen op latere leeftijd' op te richten. Het is zijn manier geweest om

pastoraal op nieuwe noden in te spelen, ook als aanvankelijk niet alle naaste medewerkers er ten volle achter stonden²². Waarschijnlijk is dat weinig enthousiaste onthaal de aanleiding geweest om zich in de hier behandelde conferentie te rechtvaardigen: 'Al mijn gedachten, al mijn zorgen, al mijn inspanningen zijn daarop (op het wekken en begeleiden van roepingen) gericht. Dat is de reden waarom de studies in versneld tempo afgewerkt worden, dat is de reden waarom het gemakkelijk gemaakt wordt om het priesterkleed vroegtijdig te dragen en dat speciale lessen ingericht worden.' Kon hij zijn trouw aan zijn pastorale levensmotto 'geef mij zielen...' treffender tot uitdrukking brengen? Om dat doel op grote schaal te verwezenlijken had hij steeds meer priesters en lekenmedewerkers nodig. Juist die pastorale ijver en pastorale creativiteit zijn een wezenlijk kenmerk van zijn persoonlijkheid.

4.2 Openhartige en directe communicatie

Opvallend is hoe Don Bosco ook in die zaken open en direct en zichzelf engagerend communiceert. Hij legt zijn kaarten op tafel.

Het is een openheid en directheid die de herinnering oproept aan het avondwoordje in 1863 waarin hij zijn jongens uitnodigt met hem vrij te praten over wat hun in huis niet bevalt, over dingen die hun op de lever liggen, dingen waar ze het moeilijk mee hebben, net zoals hij hun onverbloemd zegt wat hem niet zint²³. Het is een trek die zijn persoonlijkheid gekenmerkt heeft en die in de conferentie van maart 1876 herhaaldelijk hoorbaar is.

Zo schrikt hij er niet voor terug om in alle duidelijkheid toe te geven dat de oversten niet alles weten en dat het dus absoluut nodig is, dat de jongens die wel op de hoogte zijn van misstanden, hun bepaalde dingen gaan meedelen. De ergernisgevers noemt hij zonder omwegen 'die kerels', een onverholen afkeurend woord. Dat gaan meedelen is op zich al een delicate aangelegenheid. Daarom toont hij hun met concrete voorbeelden hoe zij het bij voorkeur zelfstandig kunnen aanpakken. Don Bosco spreekt en preekt levensnabij, aanschouwelijk en in heel verstaanbare bewoordingen, wat niet wegneemt dat hij als man van zijn tijd ook evangeliecitaten in het Latijn gebruikt.

Hoezeer hij ook verlangt dat jongeren de weg van het priesterschap opgaan, toch zegt hij duidelijk dat hij niet wil 'dat wie geen roeping heeft, zou proberen in te treden'.

Even eerlijk en openhartig zet hij in reliëf dat 'zoveel jonge mensen en, laten we het ook zeggen, zoveel geestelijken jammerlijk genoeg schipbreuk lijden door gulzigheid en onmatigheid'. Onmatigheid in het gebruik van wijn. En waar hij het heeft over de broederlijke liefde verheelt hij niet dat afgunst haar zware schade kan toebrengen. Dat hij weet wat er zoal kan omgaan onder zijn medewerkers en jongens illustreert hij bondig met

(22) Zie enkele maanden later een brief van 10 november 1876 aan G. Barberis (CERIA, E., (Ed.), *Epistolario di S. Giovanni Bosco, Volume terzo: dal 1876 al 1880*, Torino, SEI, p. 110, zesde punt; MB XI p. 69; MBN XI p. 48-49).

(23) MB VII p. 503; MBN VII p. 393-394.

een paar herkenbare vormen van afgunst. Uiteindelijk gaat hij de onprettige waarheid dat 'al die grote dingen niet zonder grote offers bereikt worden' niet uit de weg. Wie in de Congregatie intreedt, mag er niet op rekenen dat hij een weg inslaat die enkel over rozen zonder doornen loopt. Die openhartigheid en directheid zijn karakteristieke eigenschappen van zijn persoonlijkheid, die wij in deze conferentie opvallend aanwezig zien²⁴.

4.3 Geloof in en waardering van de leek als 'evangelische arbeider'

Op het einde van het eerste geheel heeft Don Bosco enkele vragen geformuleerd: 'Maar meneer Bosco, waar wilt u eigenlijk naartoe met uw toespraak? Wat is de boodschap...?' Wie de tekst van de conferentie leest, zou nadien op zijn of haar beurt met een variante de vraag kunnen stellen naar zijn bedoeling met dat eerste stuk.

Voor hemzelf moet die invalshoek van het eerste gedeelte heel belangrijk geweest zijn. Heel vroeg stelt hij dat hij iets te zeggen heeft dat afwijkt van de algemeen aanvaarde interpretatie van de toen heel bekende perikoop uit het evangelie. Daarom beklemtoont hij: 'En bemerkten jullie wel dat we (is: 'ik') hier, in tegenstelling tot wat sommigen (waarschijnlijk: onder jullie) wellicht menen, onder arbeiders niet alleen de priesters, de predikanten, de biechtvaders verstaan. (...) Arbeiders zijn al degenen die op een of andere wijze een bijdrage leveren aan het heil van de zielen.'

Dat is zijn stelling. Om die te verduidelijken roept hij op eenvoudige, maar aanschouwelijke wijze de gang van zaken op het land en het boerenerf voor ogen van zijn toehoorders, van wie de meesten uit de agrarische omgeving van Turijn afkomstig waren. Tot die gang van zaken op de velden en in de wijngaarden behoren het ploegen, zaaien, eggen, wieden, harken, snoeien, oogsten, dorsen, wannen, malen en bakken. De conclusie ligt voor de hand: 'Er zijn allerlei soorten arbeiders nodig en wel precies allerlei soort.' De toepassing eveneens: 'Iedereen kan op een of andere wijze iets doen op het veld of in de wijngaard van God.' Nog eens insisterend herhaald: 'Jullie allen, werkelijk allen, kunnen echte evangelische arbeiders zijn om goed te doen in de wijngaard van de Heer.' Ook hier illustreert hij concreet en eenvoudig op welke wijze zij dat kunnen zijn en doen.

In het tweede gedeelte, waarin zijn aandacht haast uitsluitend naar de priesterroepingen gaat, verliest hij die ruime invalshoek nochtans niet uit het oog: 'En tevens met de vaststelling dat ieder van jullie op een of andere wijze kan werken in de wijngaard van de Heer.' En verder voegt hij er als heel belangrijk aan toe (hijzelf gebruikt de uitdrukking 'het voornaamste'): 'Tegelijk ben ik van mening dat al de anderen hun eigen roeping moeten volgen.' Iedere gelovige moet een lichtende lamp zijn die 'alle mensen rondom hem verlicht'. 'Ieder moet ervoor zorgen dat zijn hart getooid is met die caritas die (...) op geen enkel lichamenlijk (waarschijnlijk in de zin van materieel) voordeel acht' en 'niemand mag zich laten beheersen door gulzigheid, onmatigheid'. 'Onmatigheid' wel te verstaan 'in het gebruik van wijn'. Met de uitdrukkingen 'de echte

(24) Hier mag herhaald worden wat J.B. Lemoyne ooit over een preek van Don Bosco schreef: 'Volks in gedachten, eenvoudig van taal, innemend-vriendelijk in de manier van spreken.' Zie: MB IX, p. 214; MBN IX, p. 159.

evangelische arbeider' en 'een waarachtige evangelische arbeider' worden evenmin enkel de salesianen bedoeld. Die herhalende accentueringen laten er geen twijfel over bestaan dat hij echt achter de betekenis en de rol van de leek staat.

Volgens zijn eigen woorden moet die stellingname in die tijd niet algemeen geweest zijn, want hij laat duidelijk horen dat hij zich er bewust van is dat ze voor 'sommigen' niet vertrouwd in de oren zal klinken.

Op dit ogenblik lijkt het evenwel nog niet mogelijk uit te maken of Don Bosco die opvatting over de rol en de taak van de leek in de katholieke Kerk en in de evangelisatie uit andere geschriften enthousiast opgepikt en met overtuiging verspreid heeft dan wel of hij zelfstandig tot dat inzicht gekomen is.

Het staat wel vast dat onder vooraanstaande katholieken in Italië en ook elders in Europa de tendens ontstond om zich te groeperen en verenigen op te richten. De bisschoppen stonden er in het begin van de jaren zeventig van de 19de eeuw echter nog aarzelend tegenover²⁵. Er was toen nog een flink stuk weg te gaan naar de officiële beweging die we als Katholieke Actie kennen.

Even vast staat het dat Don Bosco al langer rondliep met het idee een vereniging van leken op te richten, die met zijn Congregatie verbonden zou zijn, waarvan de leden in de wereld levend en werkend dezelfde doelstellingen zouden proberen te verwezenlijken. Onder meer in 1875 en 1876 stelde hij een levensprogramma op. Daarin vinden we telkens formuleringen die overeenkomen met gedachten uit zijn conferentie van 1876. In de beknopte levensregel voor de 'Vereniging voor goede werken' vertrok hij bijvoorbeeld van de overtuiging dat 'wij christenen ons in deze moeilijke tijden moeten verenigen en wel verenigen in de geest van gebed, naastenliefde en inzet (ijver)'. Die inzet is des te meer nodig omdat 'het aantal salesianen wel al aanzienlijk toegenomen is, maar zij toch slechts voor een klein gedeelte kunnen tegemoetkomen aan de nood en aan de vragen vanuit Italië en andere delen van Europa, uit China, Australië, Amerika en vooral uit de Argentijnse republiek'. Ook in deze teksten, net als in de conferentie, is Don Bosco zich ervan bewust een eigen weg te volgen: 'We zouden die vereniging kunnen beschouwen als een soort Derde Orde in vroegere tijden. Met dit verschil echter dat men zich in die vroegere associaties voornam naar de christelijke volmaaktheid te streven door de beoefening van de vroomheid; de onze heeft als voornaamste doel het actieve leven via de beoefening van de naastenliefde, in het bijzonder jegens de jeugd die in gevaar verkeert.'²⁶

(25) DESRAMAUT, F., *Don Bosco en son temps (1815-1888)*, Turijn, SEI, 1996, p. 976-978. Daarom klinkt A. Amadei even te enthousiast als hij schrijft: 'De salesiaanse Medewerkers, naar het concept van Don Bosco, waren de pioniers van de katholieke actie!' (MB X p. 1318; MBN XB p. 1049). Wel behoorden ze tot de pioniersbewegingen.

(26) MB XI p. 536-537 en p. 540-541 en MB X p. 1310-1318; MBN XB p. 1039-1049. OE XXVIII p. 258-260. DESRAMAUT, F., *Don Bosco et la vie spirituelle* (Bibliothèque de spiritualité, 6) Paris, Beauchesne, 1967, p. 331-333. Zie ook BRAIDO, P., *Don Bosco prete dei giovani nel secolo della libertà* (ISS-Studi) Roma, LAS, 2006, vol. II, p. 167-172 en DESRAMAUT, F., *Don Bosco en son temps (1815-1888)*, Turijn, SEI, 1996, p. 980-983.

Dat alles bewijst natuurlijk ook dat hij het echt meende met de bundeling van de krachten om zoveel mogelijk tijdelijk en eeuwig welzijn van jongeren en volwassenen te realiseren. In die context is de toespraak in maart 1876 een kostbare en unieke getuigenis van een pastorale instelling en van een activiteit die mede onder de druk van de omstandigheden geïntensiveerd werd. De conferentie is zelfs meer dan een getuigenis, zij is voor alle leden van de salesiaanse familie tevens een uitnodiging en een uitdaging om geïnspireerd door zijn onuitputtelijke inzet en gedurfde creativiteit te proberen in gewijzigde omstandigheden volhardend, 'energiek' en initiatiefrijk dat spoor te blijven volgen.

4.4 Krachtige bevestiging van een specifieke omgangsstijl

Om volledig te zijn, moeten we zeggen: niet alleen volhardend, 'energiek' en initiatiefrijk, maar ook op een eigen manier. Die manier betreft de hem eigen omgangsstijl die hij in deze conferentie driemaal bondig, maar heel duidelijk omschrijft.

Een eerste keer in de passage van het eerste deel waarin hij sprak over het tweede soort bijdrage die allen kunnen leveren: het geven van het goede voorbeeld. Daarin somde hij drie kenmerken op: 'Wat zou het mooi zijn als men in ons dat licht kon zien! (...) Als in ons de vlam van de caritas was die ons ertoe brengt elke andere zaak als niet belangrijk te beschouwen..., als er werkelijk die volmaakte kuisheid was die ons doet zegevieren over alle andere ondeugden..., als er echt die zachtmoedigheid was die ons het hart van de anderen laat winnen.' Het gaat vooral om dat derde aspect, waar met *mansuetudine* bedoeld wordt zachtheid, minzaamheid, beminnelijkheid, ongedwongenheid.

Dat laatste is nog klaarder aanwezig in het vierde punt van dat gedeelte waarin hij handelde over de mogelijkheid en de taak van iedere gelovige om ergernis te bestrijden. Dat optreden tegenover medemensen, dat 'op hun plaats zetten' moet op beleefde en vriendelijke manier gebeuren: 'met die caritas, die vriendelijkheid, die zachtmoedigheid waarmee de heilige Franciscus van Sales het zou gedaan hebben, als hij in ons geval zou geweest zijn.'

De verwijzing naar Franciscus van Sales en de verbinding van 'naasteliefde, christelijke liefde en vriendelijkheid, beminnelijkheid, minzaamheid' zijn heel belangrijk. Zij leggen onder meer bloot hoe ingrijpend het vierde voornemen ter gelegenheid van zijn priesterwijding in en voor zijn hele leven geweest is. Dat luidde: 'De naasteliefde, de zachtheid (*'dolcezza'*, in het Frans *'douceur'*) van de H. Franciscus van Sales zullen mij in alles tot gids (voorbeeld) zijn.'²⁷ Bovendien geven die verwijzing en die verbinding de sleutel tot een goed verstaan van de begrippen *'caritas'*, *'amorevolezza'* en *'mansuetudine'* in handen. De betekenis van het woord *'amorevolezza'*, dat hij juist in die jaren vaker is gaan gebruiken en dat zijn beslag gekregen heeft in het traktaat over 'Het

(27) BIESMANS, R., *Fatti Amare... Zorg ervoor dat ze van je houden* (Don Bosco Studies, 3) Sint-Pieters-Woluwe, Don Bosco Centrale, 1994, p. 42-43.

preventief systeem in de opvoeding van de jeugd' is in die constellatie werkelijk heel belangrijk²⁸.

Het was Don Bosco er onweerlegbaar om te doen de aandacht te vestigen op die eigen manier van contacten leggen met jongeren en volwassenen, die eigen stijl in de omgang met medemensen aan te prijzen. Die stijl bepaalt immers de werking, de impact zowel van de pedagogische inspanningen als van de pastorale, liefdevolle inzet, 'omdat hij de harten wint'. Vandaar ook zijn insisteren in andere toespraken en geschriften op het motto '*fatti amare*', 'zorg ervoor dat ze je graag zien'.

In deze conferentie is hij er een derde keer op teruggekomen, namelijk op het einde van de profielbeschrijving van de goede priester en de evangelische arbeider bij de beantwoording van de vraag of 'dat alles in onze Congregatie in praktijk gebracht wordt.' Daar riep hij uit 'Wat zou het mooi zijn als de salesianen het christelijke geloof beleefden op de wijze waarop de heilige Franciscus van Sales het opvatte.' Die beleving bestaat hierin: 'Met diezelfde ijver die hij aan de dag legde, gegrepen door diezelfde caritas die hem bezielde, geleid door die zachtheid (minzaamheid) die hij bezat.' Hoe betekenisvol klinkt zijn begeleidende uitroep: 'Wat zou ik een gelukkige man zijn. Ik zou er werkelijk trots om zijn!'

Alleen al om die stevige proclamatie en bevestiging van zijn manier van omgaan met jongeren en volwassenen mag die tekst in ere gehouden worden.

BESLUIT

Deze tekst van Don Bosco is over het algemeen nog goed leesbaar en bezit in verscheidene opzichten blijvende inspirerende kracht. Er zijn vanzelfsprekend vanuit onze huidige kijk ook een aantal kritische kanttekeningen te maken bij zijn tekst. Zo sluit de gebruikte beeldtaal niet langer aan bij ons cultureel klimaat. Sommige van zijn morele oproepen staan vrij haaks op ons ethische aanvoelen. Waar Don Bosco bijvoorbeeld nog opriep tot een onvoorwaardelijke gehoorzaamheid en overgave aan de overste wordt nu veeleer gepleit voor een loyaal maar tegelijk ook kritisch engagement. Men kan niet langer op dezelfde manier spreken als Don Bosco over het winnen van de zielen en werven van roepingen (met de roeping tot het priesterschap als het hoogste ideaal) en ook de visies op lijden en offer vragen om een vertaalslag naar deze tijd. Als we deze tekst naar waarde willen schatten, moeten we ons dus voldoende kunnen inleven in zijn leefwereld en zijn waarde-aanvoelen en religieuze fundamenteën.

Waarin deze tekst vooral inspireert, is de voor zijn tijd toch wel gedurfde kijk van Don Bosco op de rol van de leek. De arbeider in de wijngaard is niet alleen de priester. Elke mens is vanuit zijn eigen aard en mogelijkheden geroepen om op het veld van de

(28) Dat blijkt uit de studie van Rik Biesmans, *Amorevolezza (1876-1884)*. In het bijzonder uit de bladzijdes 33-52.

wereld aan de slag te gaan om de rijke oogst binnen te halen. Andermaal verrast Don Bosco ons dus in de manier waarop hij als kind van zijn tijd en cultuur bruggen weet te slaan naar de toekomst en zonder een radicale vernieuwer te zijn, al nieuwe wegen weet te bewandelen.

De kern van Don Bosco's spiritualiteit is tijdloos. Ze is altijd weer in te bedden en te vertalen naar de eigen context om daar vruchtbaar te zijn. De rijke oogst wacht. Wie slaat de hand aan de ploeg?

TEKST

Messis multa, operarii pauci.

Op zekere dag wandelde de Goddelijke Verlosser door de velden dichtbij de stad Samaria. Toen hij rondkeek en in de vlakten en de valleien zag dat de oogst overal heel overvloedig was, nodigde hij zijn Apostelen uit om zelf ook vreugde te scheppen in dat lachende riante uitzicht van de velden. Maar aanstonds bemerkten zij dat er ondanks die overvloedige oogst niemand was om te oogsten. Zinspelend op iets dat ongetwijfeld veel verhevener was, keerde Hij zich tot zijn Apostelen en zei: '*Messis quidem multa, operarii autem pauci*' (Lc 10,2). De oogst is wel overvloedig, maar jullie zien hoe gering in aantal de arbeiders zijn.

Dat is de noodkreet die de Kerk en de volkeren in elke tijd lieten horen: de oogst is overvloedig, maar arbeiders zijn er weinig.

Toen de Goddelijke Verlosser sprak over veld of wijngaard die Hem omringden, bedoelde Hij, zoals jullie goed genoeg begrijpen, te spreken over de Kerk en over alle mensen van de wereld. De oogst die moet binnengehaald worden, bestaat in de redding van de zielen. Alle zielen moeten verzameld worden in de graanschuur van de Heer. Wat een immense oogst is dat! Hoeveel miljoenen mensen zijn er op deze wereld! Hoeveel werk valt er nog te doen om iedereen te redden! Maar *operarii autem pauci*; arbeiders zijn er weinig. Onder arbeiders die in de wijngaard van de Heer werken, verstaan we iedereen die op een of andere manier bijdraagt aan de redding van de zielen. En merken jullie wel dat we hier, in tegenstelling tot wat sommigen wellicht menen, onder arbeiders niet alleen de priesters, de predikanten, de biechtvaders verstaan. Zij zijn ongetwijfeld uitdrukkelijk aangesteld om te werken en direct te zwoegen om de oogst binnen te halen, maar zij zijn niet de enigen en alleen zouden zij niet volstaan. Arbeiders zijn al diegenen die op een of andere wijze een bijdrage leveren aan het heil van de zielen. Arbeiders op het veld zijn niet enkel en alleen degenen die het graan oogsten, maar ook al de anderen.

Kijk eens op een veld: wat een verscheidenheid aan arbeiders. Sommigen ploegen, anderen breken de grond, anderen ronden af met een spade, anderen harken, nog anderen breken en effenen de kluiten, weer anderen strooien het zaaigoed uit, nog eens anderen bedekken het. Sommigen wieden het onkruid, het wilde graan, de dolik, (raaigras), de wikke. Sommigen harken, anderen snijden of verwijderen. Weer anderen begieten en brengen op de gepaste tijd ondersteuning aan. Anderen echter oogsten, maken garven, schoven en mijten. Sommigen laden het graan op de kar en anderen voeren het weg. Anderen spreiden het uit, nog anderen dorsen het graan, weer anderen scheiden het graan van het stro. Anderen ziften het, scheiden het van het kaf, gieten het in zakken, brengen het naar de molen, en daar zijn verschillende arbeiders die het omvormen tot meel. Nog anderen ontdoen het meel van de zemelen, maken het deeg, leggen het deeg in de oven ...

Zoals jullie zien, dierbaren, wat een verscheidenheid aan arbeiders is nodig eer de oogst zijn doel kan bereiken, nl. uitgelezen brood van het Paradijs worden.

Wat op het veld gebeurt, gebeurt ook in de Kerk: er zijn allerlei soorten arbeiders nodig, en wel precies allerlei soort. Niemand mag zeggen: 'Hoewel ik een onberispelijk leven leid, ben ik toch helemaal niet geschikt om te werken voor de grote glorie van God.' Zo mag niemand spreken: iedereen kan op een of andere wijze iets doen.

Arbeiders zijn er weinig. Konden wij maar beschikken over voldoende priesters om ze naar alle streken van de aarde te sturen, naar elke stad, elk dorp, elk gehucht, naar het platteland en de wereld bekeren! Maar zoveel priesters hebben is een onmogelijke zaak. Het is dus onontbeerlijk dat er ook anderen zijn. En de priesters, hoe zouden die kunnen vrij zijn voor het dienstwerk, als er niet anderen waren die voor hen het brood bakken en de levensmiddelen bereiden, en als ze zelf hun schoenen en hun kleren moesten maken?

Het is dus nodig dat de priesters geholpen worden. En ik meen mij niet te vergissen wanneer ik zeg dat jullie die hier zijn, priesters, leerlingen, vakjongens en coadjuteurs, jullie allen, werkelijk allen echte evangelische arbeiders kunnen zijn om goed te doen in de wijngaard van de Heer.

Hoe kan dat? Op verschillende manieren. Zo kunnen jullie bijvoorbeeld allen bidden. Er is ongetwijfeld niemand die dat niet kan. Kijk eens: jullie kunnen allemaal het voornaamste deel doen, waarover de Heer in deze passus spreekt, want na gezegd te hebben dat er weinig arbeiders zijn, voegt Hij eraan toe: Bid dus de Heer van de oogst dat hij arbeiders zou sturen naar zijn oogst; *'rogate ergo Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam'* (Lc 10,2).

Het gebed oefent druk uit op het hart van God. In zekere zin is Hij verplicht die (arbeiders) te sturen. Bidden wij de Heer voor onze landen; bidden wij voor de ver afgelegen landen. Bidden wij Hem voor de noden van onze gezinnen en van onze steden. Bidden wij Hem voor degenen die nog omgeven zijn door de duisternis van de afgoderij, het bijgeloof en de ketterij. Laten wij allemaal bidden met een oprecht hart, laten wij de Heer van de oogst overvloedig bidden.

Iets anders wat iedereen ook kan doen, iets wat enorm nuttig is en wat een authentiek werk is in de wijngaard van de Heer, is het goede voorbeeld geven. Hoeveel mogelijkheden zijn er op dit gebied! Het goede voorbeeld via onze woorden, door anderen aan te moedigen om het goede te doen, door te waarschuwen, door goede raad te geven. Hier is bv. iemand die twijfelt over zijn roeping; daar is een andere die op het punt staat een beslissing te nemen die hem voor altijd schade zal berokkenen. Wel, als die personen raad krijgen, aangemoedigd worden in het goede, hoeveel voordeel kunnen zij daar niet uit halen! Vaak is een enkel goed woord voldoende om te verkrijgen dat iemand op de goede weg zou komen of blijven.

Sint-Paulus zei aan de gelovigen dat zij moesten proberen *lucerna lucens et ardens* [lichtende en brandende lamp] te zijn. Wat zou het mooi zijn, als men in ons dat licht kon zien! Als iedereen zou gesticht worden door onze woorden en onze werken! Als er in ons de vlam van die caritas was die ons ertoe brengt elk ander ding als niet belangrijk te beschouwen. Wanneer we maar goed kunnen doen aan onze broeders en werkelijk die volmaakte kuisheid beleven die ons doet zegevieren over alle andere ondeugden,

wanneer er echt die zachtmoedigheid was die ons het hart van de anderen laat winnen; ik geloof dat heel de wereld zich aangetrokken zou voelen door onze netten.

Nog iets anders dat iedereen kan doen is de veelvuldige deelname aan de godsdienstige vieringen, aan de godvruchtige oefeningen, het deelnemen aan alles wat de glorie van God en het heil van de zielen kan bevorderen. Het goed (positief) spreken over de Kerk en de bedienaars van de godsdienst, en vooral over de paus, over de kerkelijke beschikkingen. Dat zijn zaken die elk van jullie, zowel de grootste als de kleinste, kan doen. En dan in ons huis: goed spreken over de oversten, over de Congregatie, over het huis, over wat hier aangeboden wordt.

Maar dat is nog niet alles. Er zijn nog dingen die iedereen kan doen: meehelpen om het onkruid uit te trekken, de dolik, het raagrass, de wikke en ander kruid dat alleen maar schadelijk is. Daarmee bedoel ik: als er ergens ergernis ontstaat, mag dat niet getolereerd worden. Wie in de mogelijkheid is om die uit de weg te ruimen, moet die uitschakelen en alle middelen gebruiken om er een einde aan te maken. Wie er zelf niets kan aan doen, zal niet lamlendig toekijken, maar moet erover spreken met de verantwoordelijke overste en als één keer niet volstaat, zal hij er twee of drie maal over spreken, maar de ergernis moet uitgeschakeld worden. Ieder van jullie die iemand hoort klagen over wat op tafel komt, kan hem terechtwijzen. Als jullie iemand ontmoeten die het huis zonder toelating wil verlaten of zich beklagt omdat hij niet naar buiten mag gaan, dan kunnen jullie hem aansporen, moed geven, de raad geven om geduld te hebben. Erg belangrijk is dan dat jullie het woekerkruid uittrekken, d.w.z. de ergernis, door erover te praten. Het gebeurt vaak dat een of andere wanorde in het huis opduikt, maar de oversten weten er niets van en daarom kunnen zij er ook geen einde aan stellen. Het is absoluut noodzakelijk dat jullie erover praten, de oversten op de hoogte brengen van het kwaad: jullie hebben contact met die kerels, terwijl de oversten zich op een afstand bevinden. Een andere manier om de woekerplanten uit te roeien is de broederlijke terechtwijzing. Het gebeurt bv. terwijl jullie hier zijn of terwijl jullie bij jullie ouders thuis zijn in het eigen dorp dat vrienden onachtzaam (onverwachts) in onze aanwezigheid ongepaste taal gebruiken die niet past in de mond van een jonge christen. Of dat ze brieven schrijven waarin niet christelijke zinnen of uitdrukkingen staan die onze woede kunnen opwekken of slechte gedachten.

Het beste is een dergelijk individu op beleefde manier van antwoord te dienen: 'Luister, jij zegt dit en dat, maar wil erop letten dat dergelijke woorden niet passen in de mond van een christen.' Of: 'ik weet dat jij mijn vriend bent, dat die woorden achteloos geschreven werden, maar juist omdat jij een vriend bent, geloof ik dat jij je niet beledigd zult voelen als ik je op dit of dat punt terechtwijs.' Ofwel: 'Neem me niet kwalijk, maar wat jij mij voorstelt, kan ik niet aanvaarden, omdat het niet past bij de manier waarop een christen zich moet gedragen.'

Vaak gebeurt het dat een vriendelijke terechtwijzing die op die manier gemaakt wordt, in het hart van de kameraden en broers het effect heeft van een hele reeks preken en dat ze God weer ernstig dienen, of tenminste de godsdienst meer appreciëren. En dat alleen al omdat zij die fijne, wellevende omgangsvormen ontmoeten in iemand van wie zij weten dat hij de godsdienst beleeft.

Jammer genoeg gebeurt het vaak dat men zelfs aan zijn ouders die dienst van naastenliefde moet bewijzen. Met name ze attent maken, waarschuwen, terechtwijzen. Doe dit energiek en met moed, maar de manier waarop het gebeurt, is precies met die caritas, die vriendelijkheid, die zachtmoedigheid waarmee de heilige Franciscus van Sales het zou gedaan hebben, mocht hij in ons geval geweest zijn.

Al die omgangsvormen en duizenden meer zijn concrete handelwijzen die zowel priesters als clerici en leken van elke leeftijd en sociale stand kunnen gebruiken bij het werk in de wijngaard van de Heer. Jullie zien dus dat allen op velerlei en onderscheiden manieren in de evangelische oogst kunnen werken, op voorwaarde dat ieder ijvert voor de eer van God en het heil van de zielen.

Wellicht zal iemand nu de vraag stellen: 'Maar meneer Bosco, waar wilt u eigenlijk naartoe met uw toespraak? Wat is eigenlijk de boodschap die u ons wilt medelen? Waarom hebt u ons over dat alles vanavond gesproken?'

Mijn dierbaren, die verzuchting *Operarii autem pauci* weerklonk niet alleen in de oude tijd, in de voorbije eeuwen, maar ook nu voor ons. Voor ons in deze tijd weerklinkt die kreet dringender dan ooit. Voor de salesiaanse Congregatie groeit de oogst dag aan dag op onmetelijke wijze. Ik zou haast zeggen dat men niet meer weet waar eerst beginnen of hoe het werk regelen. Dat is de reden waarom ik jullie allemaal en op korte tijd als goede arbeiders in de wijngaard van de Heer zou willen zien!

Er komen bij ons een massa aanvragen om colleges te openen, huizen, missieposten, zowel uit plaatsen hier in Italië, als uit Frankrijk en uit andere vreemde landen. Uit Algerije, uit Egypte, uit de missies bij de zwarte bevolking in Afrika; uit Arabië, uit Indië, uit China en uit Japan in Azië, uit Australië, uit de Argentijnse Republiek, uit Paraguay, uit Gibraltar, kortom uit heel Amerika komen aanvragen om nieuwe huizen te openen. Overal is de schaarste aan evangelische arbeiders zo ontzettend groot dat iemand die het enorme goed ziet dat men zou kunnen doen, maar dat nu niet gebeurt door het gemis aan missionarissen, met ontzetting geslagen wordt. Uit de Argentijnse Republiek krijgen wij hartverscheurende berichten van don Cagliero: 'Als mensen komen biechten, vraagt men meestal niet: 'Hoelang is het geleden dat u niet meer gebiecht hebt?' Maar men zegt: 'Bent u al eens te biechten geweest?' En niet zelden gebeurt het dat zij mannen en vrouwen van dertig of veertig jaar ontmoeten die nog nooit hun biecht gesproken hebben. En dat gebeurt niet uit haat voor de zaken van de Kerk of uit afkeer voor de biecht, maar omdat zij nog nooit de kans kregen het te doen.' En stellen jullie zich voor hoeveel mensen op het punt staan te sterven en verlangen tenminste op dat moment een priester te hebben aan wie zij hun persoonlijke schuld kunnen belijden en door wie zij de absolutie ontvangen. Maar ook dat is hun niet gegund, omdat zij slechts heel zelden een priester vinden die aan hun verlangen kan voldoen!

Toch is het niet mijn bedoeling jullie allen uit te nodigen om naar die verre landen te gaan. Dat kunnen velen doen, maar niet allen. Ook hier bij ons is de nood heel groot en ook zijn niet al degenen die zich tot de Congregatie geroepen voelen, om allerlei redenen bereid naar die verre landen te trekken. Maar zou ik tegenover zoveel nood en zoveel schaarste aan evangelische arbeiders en vanuit de vaststelling dat ieder van jullie

op een of andere wijze kan werken in de wijngaard van de Heer, zou ik dan kunnen stil blijven en jullie niet het geheime verlangen van mijn hart te kennen geven?

En inderdaad, wat kan ik anders verlangen dan te zien dat jullie allemaal enthousiast gaan werken als zovele apostelen! Al mijn gedachten, al mijn zorgen, al mijn inspanningen zijn daarop gericht. Dat is de reden waarom de studies in versneld tempo afgewerkt worden. Dat is de reden waarom het gemakkelijk gemaakt wordt om vroegtijdig het priesterkleed te dragen en dat speciale lessen ingericht worden.

Hoe zou ik tegenover zo vele en zo dringende noden kunnen zwijgen? Nu wij van zoveel kanten gevraagd worden (en het lijkt werkelijk de stem van God die zich laat horen door de mond van zo velen), hoe zou ik mij kunnen terugtrekken? En na die manifeste tekenen van de Goddelijke Voorzienigheid, die zoveel grootse dingen wil realiseren door middel van de salesianen, hoe zou ik kunnen zwijgen en mij niet inspannen om het aantal evangelische arbeiders te vermeerderen?

Nu heb ik jullie nog iets te zeggen, en wel het voornaamste. Terwijl ik jullie allen uitnodig om volhardend te zijn, of om toe te treden tot de salesiaanse Congregatie, wil ik toch niet dat wie geen roeping heeft, zou proberen in te treden. Ik zie het grote goed dat wij kunnen doen, ik zet jullie uiteen hoe groot de oogst is die zich voor onze ogen uitstrekt en hoe het nodig is dat velen gaan werken in de wijngaard van de Heer. Ik doe dat opdat degenen die de inwendige stem die hun zegt: 'Jij zult in de salesiaanse Congregatie gemakkelijker het heil van je ziel en het heil van de zielen van je evenmens kunnen realiseren,' zouden weten hoe de zaken ervoor staan en het gemakkelijk zouden hebben om toe te treden. Tegelijk ben ik van mening dat al de anderen hun eigen roeping moeten volgen.

Wat ik dus wil en waarop ik zo sterk insister is dat ieder, waar hij ook is, echt zou zijn zoals in het evangelie gezegd wordt: *lucerna lucens et ardens* [een lichtende en brandende lamp]. Ik heb er niets op tegen dat een jonge man naar het seminarie wil gaan en priester wil worden in de wereld. Wat ik wil en waarop ik altijd zal aandringen zolang ik adem en stem heb, is dat wie geestelijke wordt een heilige geestelijke zou zijn, zoals degene die priester wordt een heilige priester moet zijn. Het is ook zo dat degene die wil deelhebben aan het erfdeel van de Heer door tot de geestelijke staat toe te treden, zich niet moet inlaten met wereldlijke zaken, maar zich enkel en alleen moet toeleggen op het heil van de zielen. Wat ik dus vraag is dit: dat iedereen, maar vooral de geestelijke, een licht zou zijn dat alle mensen rondom hem verlicht, en niet een duisternis die haar navolgers op een dwaalspoor zet.

Dat licht mag zich echter niet alleen met woorden manifesteren, het moet ook uit daden blijken. Ieder moet er voor zorgen dat zijn hart getooid is met die *caritas*, die een mens ertoe brengt zijn leven te geven om de zielen te redden. Een *caritas* die maakt dat men op geen enkel lichamelijk voordeel uit is, wanneer het erom gaat het goede te doen. Met Sint-Paulus, die de zaken van deze wereld als slijk beschouwde wanneer het erom gaat voor Jezus Christus zielen te winnen, moet hij ook kunnen zeggen: *Omnia arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam*.

Niemand mag zich laten beheersen door gulzigheid, door onmatigheid, twee ondeugden die zoveel jonge mensen en, laten we het ook zeggen, zoveel geestelijken jammerlijk genoeg schipbreuk doen lijden. Zich matigheid en versterving kunnen opleggen, vooral in het gebruik van wijn, dat is onmisbaar voor degene die met vrucht wil werken in de wijngaard van de Heer, tot welke staat hij ook behoort.

De echte evangelische arbeider, waar hij zich ook bevindt, neemt graag deel aan de godsdienstige vieringen, bevordert ze, maakt dat ze plechtig verlopen. Als er een noveen is, dan zijn zij tevreden; als zij zelf een particuliere devotie beoefenen, dan nodigen zij anderen uit om die ook te doen.

Als men een waarachtige evangelische arbeider wil zijn, kan men zich niet permitteren tijd te verliezen maar moet men werken, de ene hier de andere daar. De ene legt zich toe op de studies, de assistentie en het onderwijs. De andere op de predikatie en het dienstwerk van de biecht. Nog een ander op materiële dingen, bureauwerk. Weer een ander op administratie. Maar iedereen moet zich sterk bewust blijven dat de tijd iets kostbaars is en dat degene die tijd verspilt of zich niet inspant om hem goed te gebruiken, nooit een goede evangelische arbeider zal zijn.

Ziedaar, dierbare zonen, wat ik jullie heb willen uiteenzetten om goede evangelische arbeiders te worden. Wat zou het mooi zijn, indien die zaken stipt in praktijk gebracht werden bij ons! Laten we proberen even een blik te werpen rondom ons: wordt dat alles in praktijk gebracht in onze Congregatie? Als ik een beetje kon zeggen dat al die dingen werkelijk aanwezig zijn en exact beoefend worden, wat zou ik een gelukkig man zijn. Ik zou er werkelijk trots om zijn! Wat zou het mooi zijn, als de salesianen het christelijke geloof beleefden op de wijze waarop de heilige Franciscus van Sales het opvatte, met diezelfde ijver die hij aan de dag legde, gegrepen door diezelfde caritas die hem bezielde, geleid door die zachtmoedigheid die hij bezat. Dan zou ik daar echt trots op kunnen zijn, en er zou alle reden zijn om te hopen op een uitzonderlijk goed voor de wereld. Ik zou haast durven te zeggen dat de wereld ons dan achterna zou lopen en wij de wereld zouden veroveren.

Er is nog iets dat naar mijn mening buitengewoon belangrijk is. Iets dat wij werkelijk onder ons moeten proberen te realiseren en dat altijd bij ons moet blijven. Dat is de broederlijke liefde. Geloof het alsjeblieft: de band die religieuze gemeenschappen en Congregaties bijeenhoudt, is de broederlijke liefde. Ik meen dat ik haar werkelijk mag beschouwen als de spil waaromheen alles draait in de kerkelijke Congregaties. Maar hoever moet die liefde gaan? De Goddelijke Zaligmaker zelf geeft ons het antwoord: *'Diligite alterutrum sicut ego dilexi vos'*: bemint elkaar op de wijze waarop en met de maat waarmee ik jullie bemind heb. En in de Schrift wordt vaak herhaald dat wij heel veel van elkaar moeten houden.

Maar om te zijn wat zij moet zijn, moet die liefde zodanig zijn dat het goede van de ene persoon beschouwd wordt als het goede van allen, en dat het kwade dat de ene persoon overkomt, beschouwd wordt als het kwade van allen. Wij moeten elkaar ondersteunen en niemand mag met misprijzen spreken over het werk van de andere. Nooit mag er zoiets zijn als afgunst. Waarom die opdracht aan die persoon geven en niet

aan mij? Die andere staat goed aangeschreven, terwijl naar mij niemand omkijkt. Kijk, als er iets is dat mooi is en goed, dan gaat het naar die andere, maar aan mij denkt niemand. Zo niet, het moet gedaan zijn met al die vormen van afgunst. Het goede van de ene moet het goede zijn van allen. De tegenslag van de ene de tegenslag van allen. Gesteld dat iemand vervolgd wordt, dan moeten wij ons allen vervolgd voelen, meevoelen met hem en hulp bieden. Als iemand ziek is, dan moeten wij ons betrokken voelen, alsof wijzelf ziek waren. Verder moeten we eensgezind achter de goede zaken staan, ongeacht de persoon van wie het initiatief uitgaat. Wij zijn er ons natuurlijk van bewust dat niet iedereen dezelfde capaciteiten heeft, dezelfde studies gedaan heeft, over dezelfde middelen beschikt.

Kortom, een grote broederlijke liefde! Als wij op die manier handelen, weten jullie wat dan zal gebeuren? Precies hetzelfde als wat gebeurde in de Kerk. Enkelen waren apostelen, daarnaast waren er ook 72 leerlingen, dan de diakens, de evangelische medewerkers. Al die personen werkten eensgezind. Allen waren verbonden door een grote broederlijke liefde. En daarom zijn zij erin geslaagd te realiseren wat zij gerealiseerd hebben, nl. het aanschijn van de wereld te veranderen. Hetzelfde geldt voor ons: waar wij ook geplaatst worden, op welke manier wij ook worden ingezet, wat telt is dat wij zielen kunnen redden en om te beginnen onze eigen ziel kunnen redden. En dat is meer dan voldoende.

Al deze dingen kunnen niet zonder grote offers bereikt worden en zonder heel wat lijden. Zonder grote inspanningen kan men niets groots bereiken. Daarom moeten wij tot alles bereid zijn. Ieder die wil toetreden tot de salesiaanse Congregatie, moet mij kunnen zeggen: 'Ik wil me op deze weg begeven, maar met als enig motief de redding van de zielen. Dit betekent ook dat als ik andere zielen wil redden, ik voor alles mijn eigen ziel wil redden. Kan dat niet zonder offers bereikt worden? Welnu, ik ben bereid om welk offer dan ook te brengen. Ik wil in het spoor van de gekruisigde Christus treden. Als Hij op het kruis sterft door afgrijpselijke smarten te lijden, dan moet ook ik, als ik zijn volgeling wil zijn, bereid zijn tot welk lijden dan ook. Zelfs als dat betekent op het kruis sterven met Hem.'

Trouwens in het evangelie vinden jullie: *Beati i tribolati* [Zalig de treuenden], maar nooit: Gelukkig degenen die van het leven weten te profiteren. Een stukje lijden zal dus ons deel zijn? Ik mag van geluk spreken, want zo kan ik van dichterbij de Goddelijke Verlosser volgen. Het geluk van hen die alleen maar plezier zoeken is van korte duur. Het is eigenlijk niets. Meer nog het is minder dan niets en dat voor heel de eeuwigheid. Wie te lijden heeft, moet wat doorstaan, maar het is van korte duur en elk lijden zal voor hem veranderd worden in een kostbare edelsteen daarboven in de hemel en dat zal hem troosten voor alle eeuwigheid.

Ik sluit af met het gezegde van Sint-Paulus: *Vos delectat magnitudo praemiorum? Non vos deterriat magnitudo laborum*. De grote beloning van het Paradijs trekt jullie aan? Als jullie iets te lijden hebben op deze aarde, laten jullie zich dan niet afschrikken.